

Wita Szulc

POCZĄTKI ARTETERAPII JAKO DYSCYPLINY PARAMEDYCZNEJ W EUROPIE

Arteterapia jako samodzielna dziedzina praktyki terapeutycznej wyodrębniła się z dwóch dyscyplin: sztuki i psychiatrii. Znajomość każdej z nich do dziś jest niezbędna w zawodzie arteterapeuty. Większość kandydatów na arteterapeutów posiada przygotowanie artystyczne, są również tacy, którzy mają wykształcenie psychologiczne lub z zakresu pracy socjalnej, wszyscy jednak ubiegający się o przyjęcie na studia arteterapeutyczne w krajach Europy zachodniej wykazać się muszą znajomością sztuki i własnymi dokonaniem artystycznymi.

Pierwsze przejawy stosowania tego, co obecnie nazywa się arteterapią, zauważalne były już przed II wojną światową, ale termin *arteterapia* (*Art. Therapy*) oficjalnie użyty został po raz pierwszy w Wielkiej Brytanii w roku 1942 (Szulc 1994). W latach czterdziestych i bezpośrednio po zakończeniu wojny bardzo była potrzebna i dynamicznie się rozwijała rehabilitacja medyczna. Wielu artystów zgłaszało się do szpitali i sanatoriów (głównie psychiatrycznych i gruźliczych), by swoimi umiejętnościami służyć pomocą lekarzom w rehabilitowaniu pacjentów. Nazywano ich przeważnie konsultantami (*consultants*). Powstała w ten sposób nowa procedura terapeutyczna polegająca na tworzeniu przez pacjentów różnych form wizualnych, które następnie były z konsultantem analizowane i interpretowane pod kątem ich znaczeń. Do powstania arteterapii przyczynili się także pionierzy psychoterapii opartej na teoriach Freuda i Junga, którzy podkreślali wielką siłę ekspresji dzieł sztuki i wyobraźni. Kolejnym ważnym źródłem arteterapii, na które zwróciła uwagę Diane Waller, autorka rozprawy historycznej na temat kształtowania się zawodu arteterapeuty (Waller 1991), były dwie dziedziny praktyki – kształtujące wrażliwość wychowanie przez sztukę oraz psychoterapia przez sztukę (Szulc 1994).

Przez długie lata arteterapeuci brytyjscy zatrudniani byli pod innymi nazwami, nie mieli ustalonej wysokości zarobków ani odpowiednich warunków pracy, mimo, że Ministerstwo Zdrowia już w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wskazało wiele stanowisk, na których mogliby pracować. Silnym bodźcem do kontynuowania starań o uznanie zawodu arteterapeuty było uruchomienie we wczesnych latach

siedemdziesiątych licznych kursów podyplomowych oraz działalność Brytyjskiego Stowarzyszenia Arteterapeutów (BAAT). Cel został osiągnięty w roku 1982, gdy studia podyplomowe arteterapii uznane zostały przez Departament Zdrowia za kurs kwalifikacyjny dla osób zatrudnionych w Ministerstwie Zdrowia. Obecnie kursy kwalifikacyjne w dziedzinie arteterapii są prowadzone (lub zatwierdzone) przez uniwersytety, wymagają akredytacji Brytyjskiego Stowarzyszenia Arteterapeutów i wpisania do Rejestru Państwowego Zawodów Paramedycznych (pomocniczych w medycynie). W marcu 1997 roku powstał Rejestr Państwowy Arteterapeutów, a wpisani doń arteterapeuci posługują się tytułem informującym o zarejestrowaniu w tym rejestrze (*State Registered Art. Therapist*). Bez wpisania do tego rejestru nie można prowadzić praktyki arteterapeutycznej. Nazwą zawodu jest *arteterapia*, a uprawianą w jego ramach praktyką – *artetepsychoterapia*.

Arteterapia opiera się na takich dyscyplinach, jak sztuki wizualne, psychoterapia, psychiatria i psychologia. Stanowi syntezę idei i doświadczeń wyprowadzonych z tych obszarów wiedzy, zorientowaną na komunikację, zdrowie i wzrost. Kursy podyplomowe dają pogląd na początki, rozwój i podstawy teorii i praktyki zawodowej, jak też jej rangę i strukturę. Jest ona unikatową formą psychoterapii, w której sztuka i tworzenie obrazu grają centralną rolę w związku terapeutycznym. Można ją wykorzystywać jako metodę pracy z najróżnorodniejszymi typami pacjentów (klientów). W sektorze publicznym, w różnego rodzaju instytucjach jest coraz powszechniej stosowaną metodą pracy z dorosłymi, młodzieżą i dziećmi z całą gamą różnych problemów natury psychicznej. Może także pomagać ludziom, wobec których nieskuteczne są zwykłe formy psychoterapii, np. psychotykom, ludziom starszym, osobom z trudnościami w uczeniu się, terminalnie chorym. Konsekwencją tego jest wymóg, by kandydaci do zawodu arteterapeuty byli gotowi do pracy z takimi ludźmi. Zarówno studia, jak i przyszła praktyka zawodowa wymagają poważnego zainteresowania zarówno sztuką, jak i terapią, oraz wysokiej świadomości społecznej, niezbędnej w pracy w tak specyficznych instytucjach. Kształcenie w każdej dziedzinie arteterapii wymaga również inwencji i „ducha pionierskości”, a przede wszystkim dojrzałości.

Od kandydatów na studia podyplomowe z arteterapii w Wielkiej Brytanii zwykle wymaga się wykształcenia artystycznego, jednakże 10% kandydatów ma inne wykształcenie, przeważnie humanistyczne lub z zakresu nauk o zdrowiu. Kandydaci nie posiadający wykształcenia artystycznego muszą przedstawić jakieś swoje prace artystyczne. Wszyscy kandydaci muszą wypowiedzieć się na temat swojej aktywności w dziedzinie sztuki. Prezentacja portofolio jest częścią rozmowy kwalifikacyjnej. Od wszystkich kandydatów wymaga się zaświadczenia o przynajmniej rocznej pracy w dziedzinie, w której stosowana jest arteterapia, np. w instytucjach opiekuńczych, grupach wsparcia, ośrodkach specjalnych. Studenci

zagraniczni muszą zdać test językowy; wszyscy muszą mieć dobre referencje, a ci, którzy wybierają pracę z dziećmi – zaświadczenie z policji.

W czasie nauki stosuje się metody eksperymentalne, a główna z nich opiera się na przeświadczeniu, że zrozumienie terapeutycznej zmiany i roli, jaką odgrywa w niej sztuka, wymaga od studentów świadomości własnych myśli, uczuć i uprawiania sztuki. Cały proces kształcenia opiera się na ścisłym związku teorii z praktyką. Studenci odbywający praktyki terapeutyczne poddawani są superwizji. Superwizorzy rekrutują się spośród terapeutów zatrudnionych w miejscu odbywania praktyki lub spośród wykładowców. Studenci poznają różne szkoły (orientacje) psychologiczne i ich odmienne koncepcje psychopatologii i terapii. Uczą się dostrzegać związek tych koncepcji z teoriami estetycznymi leżącymi u podstaw arteterapii, w wybranym obszarze specjalizacji.

Arteterapia jest bardziej procedurą niż słowną psychoterapią, a polega na tym, że klient wyraża swoje myśli i uczucia poprzez rysowanie, malowanie, lepienie w glinie itp. w obecności arteterapeuty. Związek terapeutyczny może się między nimi nawiązać na różnym poziomie emocji, prowadząc do dialogu przez autorefleksję i eksplorację. Arteterapeuta przez godzinę lub dwie obserwuje swego pacjenta lub grupę w warunkach prywatności i zaufania. Zachęca do tworzenia obrazów niekoniecznie związanych z aktualnym problemem czy problemami pacjenta, chociaż często tak się zdarza. Obrazy te zawierają potencjał znaczeń, które później są analizowane. Terapia trwa od kilku tygodni do roku, w zależności od potrzeb klienta lub instytucji. Arteterapeuci pracują zwykle w zespołach terapeutycznych grupujących różnych specjalistów, coraz częściej jednak prowadzą praktykę prywatną. Niezależnie od formy zatrudnienia każdy arteterapeuta musi regularnie uczestniczyć w superwizji.

Arteterapia w Wielkiej Brytanii jest formą psychologicznej pomocy zdrowotnej i jako część służby zdrowia podlega Narodowemu Ministerstwu Zdrowia. Ma to wpływ na pozycję zawodową arteterapeutów, ich zatrudnienie i uposażenie. Aktualnie (dane z roku 2001) jest tam zarejestrowanych 1254 arteterapeutów, wliczając w to nauczycieli arteterapii, osoby zatrudnione i niezatrudnione, emerytów i członków honorowych Stowarzyszenia Arteterapeutów Brytyjskich. Arteterapeuci znajdują zatrudnienie w następujących instytucjach: szpitale psychiatryczne, ośrodki dla osób z trudnościami w uczeniu się, oddziały rehabilitacyjne dla osób z urazami fizycznymi, instytucje opieki nad dziećmi (szpitale, sanatoria, domy dziecka), szkoły masowe i specjalne, domy opieki dla ludzi starych, ośrodki specjalne, np. dla chorych na AIDS, narkomanów, alkoholików. Fakt, że każdego roku około stu nowo wyszkolonych, zarejestrowanych arteterapeutów znajduje zatrudnienie, świadczy o rosnącym zrozumieniu pracodawców dla społecznej funkcji tego zawodu. Filozofia jakości życia koncentrująca się na zdrowiu a nie na chorobie skłania do poświęcenia

większej uwagi profilaktyce zdrowotnej; w niej również jest miejsce dla arteterapii, a tym samym dla arteterapeutów.

W Polsce poddyplomowe roczne studia arteterapia, odpowiadające standardom zachodnim, od roku 2000 prowadzi Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu. Tu również zarejestrowane zostało w roku 2003 Stowarzyszenie Arteterapeutów Polskich „Kajros”, które zamierza zająć się sprawami edukacji arteterapeutów oraz ich sytuacją zawodową. Powstanie Stowarzyszenia spotkało się z aprobatą Prezydenta Miasta Kalisza oraz poparciem władz dziekańskich UAM, co dobrze wróży sprawie arteterapii w Polsce.

LITERATURA

- BYRNE P. (2001), General historical outline, [w:] Arts – Therapies – Communication. On the way to a communicative European Arts Therapy, red. L. Kossolapow, S. Scoble, D. Waller, t. 1.
- SZULC W. (1994), Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie, Poznań.
- WALLER D. (1991), Becoming a profession: History of art therapy in Britain 1940–1982, London.